

„...káromkodásból katedrális”

Tűrik-e a nyomdafestéket a nyomdafestéket nem tűrő szavak és kifejezések?
Szitkok, káromkodások, trágárságok és a műfordítás

A jelen írásban szó sincs Nagy László-i mélységekről és szépségekről, az idézettel csupán jelezni kívántuk már az elején, hogy a szitkok és káromkodások cseppet sem nem állnak távol az irodalmi nyelvtől. A katedrális tehát bizonyos (igaz, nem a versben használt) értelemben kész, lépünk hát be!

Egy Magyarországon hamarosan megjelenő finn krimi¹ kapcsán fordítóként kellett szembesülni a kérdéssel: mit és milyen szinten tűr meg a nyomdafesték, mi szalonképes, mi nem? Mit tegyen a fordító, ha ilyen fordulatokkal találkozunk? Hogyan lehet a forrásnyelv szitkainak, káromkodásainak és trágárságainak megfeleltetni a célnyelvi fordulatokat – az ugyanis teljesen világos, hogy ezeket szó szerint lefordítani szigorúan tilos, hiszen ezzel vagy a szerzői szándékot hamisítanánk meg, vagy a célnyelven értelmezhetetlen kifejezéseket kapnánk.

Az 1970-ben született Kati Hiekkapelto egykor szülővárosában, az észak- finnországi Ouluban jugoszláviai menekülteknek tanított finn nyelvet, majd maga is dolgozott a Vajdaságban. Jól beszél magyarul, egy kicsit szerbül is. Jól ismeri a történelemnek ezt a szomorú részét, akárcsak a mai vajdasági helyzetet. Nem ismeretlenek számára az idegen kultúrába csöppent menekültek gondolatai sem: a két otthon, két kultúra, két (vagy akár több) nyelv folytán fellépő kettős identitás, az új hazához való alkalmazkodás nehézségei, ugyanakkor az óhaza bizonyos szokásainak teljes elutasítása (a főszereplő például ezért nem talál magának társat: a finnek nem elég férfiasak számára, a vajdaságiak, magyarok és szerbek egyaránt, pedig túl macsók, túl balkániak). Kati Hiekkapelto kivételes érzékenységgel mu-

¹ Kati Hiekkapelto: *Védtelenül. (Suojattomat)*. Athenaeum, Budapest, 2016. Fordította G. Bogár Edit.

tatja be mindezeket a kérdéseket, keretnek olyan műfajt választva, amely meg tudja fogni az egyszerű, az úgynevezett „magas” irodalom iránt kevésbé érdeklődő olvasót is. A bűnügyi történet, különösen a fent leírt ketős identitású főszereplő mindennapjainak, belső világának aprólékos leírása, valamint az idegenellenes szereplők és más menekültek (pakisztániak, irániak) megjelenése egyben arra is készíti az olvasót, hogy beegon-
doljon a menekültek helyzetébe, hogy megértse, mi vezeti őket, mi min-
dennel kell szembesülniük a haza kényszerű elhagyása után, egy egészen
új világba érkezve. A krimi ugyanakkor nem arra való, hogy szociológiai
kérdéseket tudományos alaposággal taglaljon, Hiekkapelto pontosan érzi
a határokat, tudja, hogy mennyit adagolhat ebből anélkül, hogy a cselek-
ményt megtörné, de annyit mindenképpen beletesz a regénybe – talán ép-
pen ez is a célja, és a történet valóban csupán ürügy, hogy legyen mibe be-
ágyazni a sokféle álláspontot.

A könyv főszereplője egy Finnországban élő vajdasági magyar nyomozónő, Fekete Anna, aki tízévesen menekült el családjával a délszláv háború borzalmai elől, miután az egyik bátyja meghalt a harcokban. Anna tökéletesen beszél finnül, egy kollégája szerint jobban, mint ő maga, teljesen beilleszkedett a finn társadalomba, külseje, azaz sötét haja és szeme azonban szinte azonnal elárulja, hogy nem született finn. Beilleszkedése több szempontból is csupán a felszínen valósult meg. A szerbiai körülményeket, életmódot és mentalitást azonban már csak látogatóként tudja elfogadni, igaz, gyakran kifejezetten vágyik a látogatásra. Ez természetesen frusztrálja, emberi kapcsolatait is befolyásolja, emiatt – elsősorban a belső monológjaiban – a kifakadások, szitkozódások, káromkodások sem ritkák nála.

Mivel a könyv gyakran él a nyelvi jellemzés eszközével, gyakoriak benne a durva szövegrészek, mégpedig három nyelven. Anna a finn mellett magyar és szerb mondatokat, szavakat is használ, ez utóbbiakat a szerző a finn szövegben kurziválva szedi, de jelentésmegadás nélkül, így – a fordító egyetértésével is találkozva – a kiadói utasítás szerint magyarban is változatlanul megmaradnak ebben a formában. Szerepelnek káromkodások is a magyar és szerb szövegrészek között, tehát nem lehetett finomkodni a finn szöveg fordításakor sem: a nagyon erős finn kifejezésekhez meg kellett találni a hasonlóan erős magyar megfelelőket. A többi szereplő közül a rendőrségi besúgók, pitiánér bűnözők, valamint az egyik rendőr nyelvezete bővelkedik a durva kifejezésekben, másoknál vagy elvéve, vagy pusztán metanyelvi környezetben (például egy másik szereplőt idézve) olvashatunk ilyen szavakat.

A fordítás során szerzett tapasztalatokat nemrégiben egy előadásban összegeztem, ennek szerkesztett és némileg szűkített változata a jelen írás.

A finn–magyar megfelelőket ugyanis csak a finnül tudók értenék, ezért itt nem tartottam érdemesnek nagyszámú példát hozni a könyvből, viszont – különösen a szerb vonatkozások miatt – érdemes áttekinteni a magyarra jellemző fordulatok ismertségét a környező nyelvekben és néhány világnyelvben.²

Mikor, miért szitkozódunk és káromkodunk?

A bosszúság, bosszankodás, elégedetlenség az élet természetes velejárója, akár egy toll leejtése, akár egy másik személy irritáló viselkedése, akár egy szerencsétlen esemény kiválthatja. Ennek gyakran hangot adunk, ilyenkor még a szelíd lelkű emberekből is kitör egy-egy erősebben megfogalmazott mondat. Ezeket a megnyilvánulásokat természetesen gyakran kísérik, kísérhetik nonverbális elemek is, mint például hangsúly, kézmozdulatok, mimika, amelyek erősíthetik, gyengíthetik vagy éppen az ellenkezőjére fordíthatják a kimondottak jelentését.

A krimi műfaja olykor óhatatlanul megkívánja, hogy ilyen fordulatokkal is éljen a szerző, elsősorban párbeszédekben, belső monológokban találkozhatunk vele. A bűnelkövetői környezet, az alvilág, a börtönszlang a bűnözők természetes nyelvi közege, így gyakran a velük kapcsolatban álló személyek, maguk a nyomozók is sokszor a nyelv stilisztikai regisztereinek alsóbb szintjeit veszik elő. A Kati Hiekkapelto regényében is gyakran megtalálható durva kifejezések soha nem a narrációkban bukkannak fel, csak és kizárólag párbeszédekben vagy belső monológokban.

A bosszúság, elégedetlenség kifejezésének nyelvi formája nagyon változatos lehet, ennek megválasztása több tényezőtől függ. Befolyásolhatja maga a nyelv, amelyen elhangzik (ez két- vagy többnyelvűek esetében különösen fontos lehet); az adott nyelvhez kapcsolódó kultúra és szokások, a kommunikációs helyzet (ha például valaki egyedül van, hajlamos durvább kifejezést használni, mint társaságban, gyerekek előtt szinte mindenki visszafogja magát stb.); a megélt bosszúság mértéke; az egyén habitusa és szokásai (ismerünk „csúnyán” beszélő embereket és roppant visszafogottakat is); az egyén pillanatnyi lelkiállapota (még a galamblelkű emberek is használnak olykor sértő szavakat); a helyszín (kocsában és színházban nem feltétlenül mondjuk ugyanazt még azonos bosszúság esetén sem); a hallgatóság (családban, haveri körben vagy hivatalos helyen szintén nem ugyanaz a fordulat kerül elő).

A nyelvi forma függvénye lehet az adott kornak, az éppen elfogadott általános etikai és nyelvi normáknak is. Bornemisza Péter *Magyar*

² Az előadás egy másik változata a *Nyelv és tudomány* internetes portálon jelenik meg.

Electrájában például Clitemnestra azt mondja Electrának, azaz a saját lányának: „vesztegy csak, kurvanő leánya”. Csokonai is leír ilyen sorokat *A borital mellett* című versében: „Igyatok, kurvanyja, fiúk! a világnak, / Kurvanyjok azoknak, akik minket rágnak”, illetve „baszom az anyja hugyos németjének, / Huncfut, aki hódol ocsmány manérjének.” Petőfi *Mit nem beszél az a német* című versében pedig ezt olvashatjuk: „Foglalod a kurvanyádat, / De nem ám a mi hazánkat”. Ezek az irodalmi idézetek arról tanúskodnak, hogy az adott szavak a maguk korában vagy nem számítottak durvának, trágárnak, vagy csak olyan mértékben, ami még megtűrte a nyomdafestéket.

A közelmúlt emlékezetes eseménye volt, amikor egy üzletember a magyar kormányfőt meglehetősen trágár szóval illette, ondóhoz hasonlította. (Maga a szó egyébként eredetileg a *Gergely* név becézése volt, hogy a mai jelentése hogyan alakult ki, nem tudjuk.) A szót gyorsan felkapta a sajtó, és nemrégiben már olyan hírekkel is lehetett találkozni (a hvg.hu és propeller.hu hírportálokon), amelyekben „makói g.-gate”-et emlegetnek, egy indulatos hangvételi írás pedig a „mellbevágó g-ség” fordulattal él. Ezek a kifejezések néhány évvel korábban az internetes oldalakon sem lettek volna elképzelhetőek. Ha a szó továbbra is előkerül hasonló szövegkörnyezetben, nem zárható ki, hogy a szó egy idő után el fogja veszíteni eddigi trágár mivoltát, és mintegy a sajtónyelv részévé fog válni. Addig persze hosszú időnek kell eltelnie, és sokszor kell használni az adott szót – majd a jövő megmutatja, hogyan alakul a stilisztikai besorolása.

A nonverbális kísérő elem megléte vagy hiánya is sokban befolyásolhatja a nyelvi megnyilvánulást. Egy-egy közismert kézjel vagy akár egy fintor, egy hangsúly gyakran többet elárul a beszélő valódi szándékáról, mint maga a szó. Ha azt mondjuk valakire, hogy jó ember, de közben ökölbe szorított kezünket a levegőbe emelve könyökből meglengetjük a karunkat, akkor mindenki számára világos, éppen az ellenkezőjét gondoljuk annak, amit mondunk.

Szitok, káromkodás, trágárság

Az említett krimiben előforduló erőteljes kifejezések (és általában a hasonló nyelvi eszközök) három csoportba sorolhatók: ezek ugyan gyakran keverednek, együtt fordulnak elő, de nem azonosak.

A **szitok** nyelvileg nem mindig durva, azonban mindig sértő, dehonestáló, azaz nyomdafestéket tűrő, de nem szalonképes kifejezés (például *majom, köcsög, tehén* és a többi). A szitok lehet nonverbális is, az ököllel való beintést vagy akár a nyelvnújtást is ide lehet sorolni.

A **káromkodás** kifejezetten durva, nem szalonképes, ugyanakkor nem feltétlenül trágár megnyilatkozás, amellyel a környezet tudtára adjuk elégedetlenségünket, bosszúságunkat. Vannak egészen enyhének számító káromkodásaink (*a fene egye meg!*, *az ördögbe!* – ezek némelyike azonban más nyelvekben akár nagyon durvának is érződhet, a finnben például a *perkele* 'ördög', különösen akkor, ha az *r*-t hosszan megpörgetve ejtik, erőteljes káromkodás). Máskor mindenféle trágár kifejezés nélkül is nagyon durva a káromlás, például *anyád!* (Amikor magyart tanítok külföldieknek, mindig figyelmeztetem is őket, hogy jobb úgy mondani, hogy *édesanyád*, *anyukád*, *mamá*, mert önmagában az *anyád* forma sértő is lehet – anyanyelvük és a benne létező vagy nem létező káromkodások és szitkok folytán ezt azonnal megértik például a szerbek, az oroszok vagy a lengyelek, de döbbenet néznek mondjuk a finnek, hogy mi is a baj, hiszen ez olyan szép szó – hát hogyan, egészen addig, amíg nem tudják, mi maradt el mellőle.) A káromkodásokba természetesen sokszor vegyülnek trágár elemek is, gondoljunk csak a fenti példából elhagyott lehetséges elemekre.

A szitkokkal és a káromkodásokkal ellentétben a **trágárság** nem mindig bosszúságból fakad, bár lehet velejárója. Előfordulhat, hogy az adott fogalomra a köznyelvben nincs megfelelő kifejezés: vagy szaknyelvi, vagy gyermeknyelvi, vagy trágár szavaink vannak rá. Ilyen esetekben gyakran a trágár szóhoz folyamodunk, ha nem akarjuk, hogy gyerekesen gügyögős vagy túl hivatalos legyen a stílusunk. A magyarban tipikusan ebbe a körbe tartoznak a nemi szervekkel, a szexuális élettel és az emésztéssel kapcsolatos fogalmak. A trágárságok közé sorolhatók gyakran az olyan szavak is, amelyek csupán valamilyen visszataszító, gusztustalan dologra utalnak. Kati Hiekkapelto regényében volt egy mondat, amelyben jól megfigyelhető, hogy míg a finnben köznyelvi kifejezést találunk, a magyarban ennek nincs megfelelője, tehát a fordításban más megoldáshoz folyamodtam: a *räkä valui reisille* kifejezés szó szerint 'taknya a combjára folyt'. Mivel a *takony* szó a magyarban nem számít köznyelvinek, az *orrváladék* orvosi szakszó, a *cicakaka* pedig gyermeknyelvi, így egyik sem felelt volna meg a fordításban, a végső megoldás aztán így szólt: *folyt az orra, egyenesen a nadrágjára*, vagyis a kérdéses szót egyszerűen ki kellett hagyni.

A három kategória bármelyikében előfordulhatnak eufemizmusok, vagyis olyan kifejezések, amelyek hasonlítanak egy-egy durvább szóra, mégis köznyelvi, és ezekkel helyettesítjük a káromkodást vagy trágárságot. Az egyik leggyakoribb eufemizmusunk a *basszuskulcs*, illetve a *basszus*, de más nyelvekben is találhatunk hasonlót. A fentebb már említett finn *perkele* helyett például nemegyszer hallani a *perhonen* szót, ennek jelentése 'pillangó, lepke'.

Szitkozódás, káromkodás, trágárság anyanyelven és idegen nyelven

Az ilyen típusú kifejezéseket mindenki az anyanyelvén (vagy a domináns nyelvén) érzi csak igazán. Hiába ismerjük ezeket a szavakat idegen nyelven, nem érezzük át az erejüket még akkor sem, ha tudjuk, hogy az adott megnyilvánulás a másik nyelvben durvának számít. Ezért aztán idegen nyelven sokkal könnyebben mondunk „csúnyát”, és meghallva sem kapjuk fel rá a fejünket olyan gyorsan. A magyarul tudó finnek például nagy előszeretettel helyeselnék úgy, hogy *persze*, finnül ugyanis a *perse* szó az emberi hátsó trágár megnevezése – így aztán úgy vannak vele, mint az okos lány a mesében: mondanak is valami durvát, meg nem is.

Az említett finn krimiben a vajdasági magyar származású főszereplőnő, Fekete Anna gyakran káromkodik szerbül (*jebiga, u pičku materinu*), de természetesen magyarul is (*a francba, bassza meg*), ritkábban finnül (*sä olit vittumainen* – a képzett szó alapszava, a *vittu* a női nemi szerv trágár megnevezése, nehéz lenne az ebből alkotott melléknevet lefordítani, maga a mondat körülbelül olyasmit jelent, hogy 'szemét/rohadék voltál').

A fordítás során a fordítónak meg kell őriznie az eredeti szöveg szavainak stílusértékét, ehhez pedig ismerni kell a forrásnyelv és a célnyelv durva kifejezéseinek rendszerét is. Sajnos, a szótárak ebben nem mindig nyújtanak megfelelő segítséget, nemegyszer anyanyelvi beszélővel kell tisztázni egy-egy szó súlyát. A finn *taattelintallaaja* szó 'datolyataposót' jelent. Csakhogy használata igencsak sértő, arab és perzsa embereket illetően vele rasszista szövegkörnyezetben. Hosszas tanakodás után ki kellett találni egy ilyen szót, mivel feketékre, romákra van a magyarban rasszista kifejezés, de arabokra nincs. Végül a *teveszarzabáló* lett a megoldás, ez még akkor is érezhetően durva és dehonesztáló, ha nincs meggyökeresedve anyanyelvünkben, maga a teve említése pedig elég egyértelműen az arab világra utal.

A magyar szitkok, káromkodások, trágárságok és megfelelőik egyes más nyelvekben

Anyanyelvünk meglehetősen gazdag tárházát nyújtja a durva és/vagy erőteljes szavaknak, kifejezéseknek. Egyik sajátja, hogy nemcsak rövid, egy-két szavas megnyilvánulásokkal tudunk bosszankodni, hanem hosszú, bonyolult, cikornyás mondatokban is, ez pedig kevés nyelvre jellemző – a finnben is az egy-két szavas kirohanások a jellemzőek. Mint hamarosan látni fogjuk, a magyar szitkok és káromkodások tematikailag is igen gazdagok, érdemes tehát megvizsgálni, hogy a környező nyelvek, illetve néhány világnyelv mit ismer ezek közül.

A nemi szerveket – mivel a szem elől legtöbbször rejtve vannak, így titoknak, tabunak számítanak – szinte minden nyelv használja a káromkodásaiban, az azonban változó lehet, hogy melyik nemét emlegetik gyakrabban. A magyarban mindkettő megtalálható, nemegyszer a felmenőt is megnevezve mellette. Hasonlóan jár el a szerb is. Az orosz és az olasz a férfi nemi szervet részesíti előnyben ilyenkor. A szerbben egy sajátos kifejezés a *boli me kurac*, melynek valós jelentése körülbelül annyi, hogy 'nem érdekel, nem foglalkozom veled, teszek rá'. A finn viszont csak a nő nemi szervvel káromkodik, ezt azonban nemcsak úti célként, de szolgoltatásra is felajánlja a bosszantó beszédpartnernek. Az oroszban a női nemi szerv csak képzett alakokban fordul elő, pl. *nuzdey* 'kellemetlenség, kellemetlen helyzet' < *nuzda* 'női nemi szerv'. Érdekes a szlovák, ahol *do piči* 'a női nemi szervbe' mellett megjelenik a *drž piču* kifejezés, ami szó szerint azt jelentené, hogy 'tartsd a női nemi szervet', valójában azonban kb. 'tartsd a pófád, fogd be' – hogy a jelentésváltozás minek következtében állhatott be, döntse el mindenki maga. Vannak aztán olyan nyelvek, amelyekben egyik sem használatos káromkodásként, ilyen például az angol vagy a német – ez nem jelenti azt, hogy nincs ilyen szó, csak a gyakori, bevett szitkok között nem jellemző a használatuk, inkább többé-kevésbé öncélú káromkodásként vagy szitokszóként jelenik meg, például a német *Schwanzlutscher*.

Közösülésre való felszólítás szintén sok nyelvben található, ha a beszédpartnert sértegetni akarják. Akárcsak a magyarban, elég gyakori ez az anyával kapcsolatban például az oroszban, szlovákban, németben és az angol nyelvben is; a szerb egyenesen a kutyát kéri fel a cselekedetre: *Pas ti/mu/im/voj jeb(a) mater*. Az anyán kívül a megszólítottat saját magával való közösülésre is buzdíthatják egyes nyelvek, pl. finn *vedä käteen* (szó szerint 'húzd a kezedbe', a férfi maszturbációra utalva), német *fick dich (ins Knie)*. Istent ebben a kontextusban a magyaron kívül csak a szerb emlegeti; mivel a többi környező nyelv ezt nem ismeri, nem elképzelhetetlen, hogy a szerbben magyar hatásra alakult így. Külön érdekessége azonban a szerb kifejezésnek, hogy akár bensőséges, familiáris köszöntésként is hallható a *bog te jebo* vagy *jebo te bog*.

Istent és a szenteket szintén több nyelv felhasználja a szitkokban. A szlovákban önmagában is lehet káromkodás: *boha*, illetve *do boha*, az olasz pejoratív jelzővel látja el, és 'disznó istent' emleget. A finnben a *jumalauta* kifejezés szintén durva káromkodásnak számít, holott a *jumala*, *auta* 'isten, segítség' szerkezetből eredeztethető.

Minden nyelv szereti elküldeni a kellemetlen(kedő) beszédpartnert valahová. Ezekben a szerkezetekben meglehetősen gyakori a *pokol* mint úti cél például az angolban vagy a szlovákban is; az *ördögbe* vagy *ördöghöz*

küldhet a magyaron kívül az olasz is, a női nemi szerv a finnek és a magyarok kedvelt célállomása (finn *painu vittuun* 'húzz a p-ba'), a férfi nemi szerv pedig az oroszoké (*уди на хуи* 'menj a f-ra'). Ide tartozik egy közkeletű eufemizmus is a magyarban, amikor *melegebb éghajlatra* küldünk el valakit.

A testnedvek és az emésztési végtermékek emlegetése szintén nem egyedülálló magyar sajátosság. Az ürülék önálló szitokszóként nagyon sok nyelvben használatos, például a németben a *Scheiße*, az angol nyelvben a *shit*, a finn *paska*, állhat jelzőként, mint a magyarban, illetve lehet képzett vagy összetett szavak alapja, például az orosz *засрапeч* 'szar alak', a finn *paskaläjä* (< *paska* 'szar' + *läjä* 'kupac, rakás') 'szarkupac, egy rakás szar' (emberről). A *paska* szó egyébként a magyar *fos* etimológiai megfelelője, a finnugor korban, az ősközösségi társadalomban feltehetőleg nem számított durva szónak. Az egyéb testnedvek közül a német például a vizeletet említi a *verpiss dich* kifejezésben, de egyéb testnedvek nemigen fordulnak elő a magyaron kívül más nyelvekben durvaságként.

A másik ember anyjának szitokban, káromkodásban való előfordulása a legdurvább sértések közé tartozik minden nyelvben, ha egyáltalán mondanak ilyet. Az anya ugyanis több kultúrában is annyira szentnek számít, hogy lehetetlenség ebben a szöveggörnyezetben megemlíteni. Ilyen például a finn, az olasz vagy a szerb montenegrói nyelvjárása. Az anyával való közösülés a magyar mellett megjelenik angol, orosz, lengyel, szlovák káromkodásokban is, például a szlovák *jebem ti matku* formában. A szerbben a már említett, a kutyát erre felszólító változat mellett a montenegrói nem az anyával, hanem az apával való közösülést preferálja: *oca ti jebem*; érdekes, hogy ugyanez létezik a szlovákban is (miközben az anyával is ismert a kifejezés): *jebem ti otca*. Gyakran az anya prostituálnak minősítése adja a szitok alapját, nemegyszer pedig a megszólítottat vagy emlegetettet mondják prostituált vagy boszorkány leszármazottjának, például ilyen a német *Hurensohn*, az angol *son of a bitch* 'kurva fia', a szlovák *sukin syn* 'szuka fia', a finn *huoranpenikka* 'kurva kölyke', de ide sorolhatjuk a bevezetőben található Bornemisza-idézet *kurvanő fia* kifejezését is (ebből lett a ma már alig használt, nem is nagyon durva *kurafi* szavunk).

Prostituáltat említeni akár önmagában is elég lehet káromkodásnak, például ilyen a lengyel *o, kurwa*, a szlovákban a leggyakoribb káromkodás a *kurva*, illetve eufemisztikus rövidülései, a *kurva* és *kua*. Nagyon sokszor áll minősítő jelzői szerepben, a denotátum legtöbbször valamelyik nőrokon, a magyar mellett ilyen például a lengyel *kurwa mat(ka)*. A finnben leggyakrabban összetételi előtagként találkozzhatunk vele, ilyen a már említett *huoranpenikka*, illetve képzett szavak alapszavaként, például *huorata* 'kurvátkodik'.

Szintén sok nyelvben megjelennek szitokszóként az állatok nevei, ez a metaforikus használat természetesen nemcsak a szitokban, hanem a kedveskedő kifejezésekben is előfordul, olykor csak a hangsúly mondja meg, melyik használatról is van szó: például a *majom* lehet sértő is, de megfelelő hanglejtéssel ejtve becézésként is megjelenhet. Hogy melyik nyelvben melyik állat mit szimbolizál, az igen változó, a fordítóknak erre is külön oda kell figyelniük. Hiába használható példaképp a nőtény szarvasmarha neve több nyelvben is nők negatív jellemzéseként, jelentése eltérhet. Az angol *cow* ostoba nőre utal, a finn *lehmä* inkább kissé szerencsétlen, nem túl szép nőre, míg a magyar *tehen* csupán kövérre. A magyarban szitokként használható állatnevek száma szintén nagyon nagy: *tyúk, majom, liba, disznó, marha, ökör, birka, tetű, görény, állat, tehen, bálna, szamár, elefánt* és a többi, széles választék áll a másokat sértetgni kívánók rendelkezésére. A szitokként leggyakrabban használt állatnevek a 'kutya', illetve a 'szuka', a magyaron kívül megtaláljuk a németben, a szerbben, a finnben, a lengyelben, a szlovákban, az oroszban és még számos más nyelvben, valamint a 'disznó', például olasz, orosz, lengyel, német és a többi; a német a két állatot még össze is társítja a *Schweinehund* kifejezésben. Ritkábban, de állatok emésztési végtermékét is emlegetik egyes nyelvek, akárcsak a magyar.

Míg az állatok nagy számban fordulnak elő más nyelvekben is, az állati testrészek, illetve testnedvek káromkodásokban és trágárságokban való emlegetése talán magyar specialitásnak is tekinthető, legalábbis egy viszonylag ritkán használt orosz kifejezés (*хрен моржовый* 'rozmrpénisz', < *хрен* 'torma; pénisz' + *моржовый* 'rozmr-' kivételével sehol máshol nem sikerült hasonló fordulatoknak a nyomára bukkanni. (Az erre fogékony idegen nyelvű beszélőkben pedig általában nagy tetszést váltanak ki az állati testrészneveket tartalmazó magyar kifejezések.) Legtöbbször ló és kutya, ritkábban macska, esetleg más háziállat nemi és emésztőszervei vagy ürüleke, illetve különféle testvadászai fordulnak elő ezekben a szerkezetekben, amelyeket aztán a megfelelő emberi szervekkel kapcsolatos kifejezésekhez hasonlóan, de azoktól akár kissé eltérően is kombinálhatunk durva megnyilatkozásainkban.

Összefoglalás

Ha büszkék vagyunk anyanyelvünk gazdagságára (bár ezt bármely nyelv beszélői elmondhatják magukról), nem szabad megfedkezünk a magyar szitkozódások és káromkodások gazdagságáról sem. Mint láthattuk, szinte mindegyik kifejezésünknek lehet találni megfelelőt valamely más nyelvben, és bizonyára az itt nem említett nyelvekben is számos érde-

kes, a nyelvész számára izgalmas szerkezet fordul még elő, tematikailag és formailag ugyanakkor az áttekintett nyelvek egyike sem veheti fel a versenyt a magyarral, és az utolsóként említett csoportot, vagyis az állati testrészek és testnedvek, illetve ezekkel kapcsolatos cselekedetek emlegetését akár még a hungarikumok sorába is fel lehetne venni.

A fordítónak – akkor is, ha ő maga egyébként nem káromkodós – tisztában kell lennie ezeknek a kifejezéseknek a szerkezetével, jelentésükkel és pragmatikai sajátságaikkal mind a forrás-, mind pedig a célnyelvben. Ha ugyanis a célnyelvben nem sikerül eltalálni az eredeti szövegben szereplő kifejezésnek megfelelő regisztert, sérül az írói szándék, és veszít a fordítás olvasója, azaz a két nyelv befogadói nem ugyanabban az élményben részesülnek. Az a fordító, aki nem képes leírni durva szavakat (saját tapasztalatból tudom, hogy valóban nem könnyű), egyet tehet: nem vállal olyan munkát, amelyben ezt meg kell tenni, de semmiképpen nem hamisíthatja meg a szerző stílusát és mondanivalóját azzal, hogy például a jelen könyvben gyakori *perkele* magyar fordításaként azt írja, hogy *az ördögbe*, mivel a két káromkodás nem ugyanazt a hatást váltja ki a két nyelvben. Más, nem szitokszóként való használat során lehet *ördöggé* fordítani, amikor azonban káromkodás formájában fordul elő, sokkal erőteljesebb kifejezést kell választani – és az már a fordító ízlésére és egyéni nyelvhasználati sajátságaira van bízva, a rengeteg lehetőségből melyiket húzza elő a tarsolyából.